

νὰ μᾶς προσβάλουν καθ' θόδον. Σᾶς παρακαλῶ, διατάξετε νὰ μᾶς στρώσουν, ἀς ἦνε καὶ χόρτον, εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ τὰ χαράγματα ἀναχωροῦμεν.

— Κάμετε, ὅ, τι θέλετε, ἀπήντησεν ἔηρῶς ὁ Δουβρόφσκης· ἐγὼ πλέον δὲν εἰμαι ἐδῶ κύριος. Καὶ μεταβάς εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ πατρός του, ἐκλείσθη ἐν αὐτῷ.

[Ἔπειται συνέχεια]

Π. Α. Α.

ΤΙ ΕΙΝΕ Η ΕΥΤΥΧΙΑ;

Οι ὄνθρωποι ὑποπίπτουσι συνήθως εἰς παράδοξον ἀντίφασιν. Μεμψιμοιροῦσιν ἀσμένως ὅτι εἶνε δυστυχεῖς, ἀλλὰ νομίζουσι πάντες ὅτι κατέχουσι τὸ ἀληθὲς τῆς εὐτυχίας ἀπόκρυφον. Ζηλεύουσι τὴν τύχην τοῦ γείτονος, ἀλλὰ κατακρίνοντες ἡμα τὸν τρόπον τοῦ ζῆν αὐτοῦ ἀδημονοῦσι διότι δὲν ἔχουσιν εὔνουν τὴν τύχην, οἰκτέρουσι δὲ τὸν γείτονα τηλικαύτην σημασίαν ἀποδίδοντα εἰς τὴν ἔννοιαν ταύτην· τέλος, ταύτοχρόνως λέγουσι περὶ ἀνθρώπου τινὸς ὅτι εἶνε εὐτυχής, ἀλλ' ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ εἶνε εὐτυχεῖς ως ἐκεῖνος, ίκανοποιοῦντες συνάμα τὰς δύο οἰκτρὰς ταύτας κλίσεις τῆς φύσεως ἡμῶν, τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ μεμψιμορεῖν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ ψέγειν τὸν ἄλλον.

Ἐγχερὲς εἶνε νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν φαινομενικὴν ταύτην ἀντίφασιν. Τὰ γεγονότα δὲν ἔξαρτῶνται ἀφ' ἡμῶν, ἀλλ' ὁ τρόπος τοῦ κρίνειν αὐτὰ ἀνήκει ἡμῖν ως ἴδιοις. Οὐδόλως αἰσχυνόμεθα ὅμολογοῦντες ὅτι τὰ γεγονότα δὲν εἶνε οἷα ἐπεθυμοῦμεν αὐτά, ἀλλ' αἰσχυνόμεθα ὅμολογοῦντες ὅτι ἀπατώμεθα. Ἐκ τουτου προέρχεται ὅτι οὐδεὶς ἐρυθρεὶς λέγων πρὸς ἑαυτὸν ὅτι δὲν εἶνε εὐτυχής διότι τὶ πταίομεν ἡμεῖς ἀν τὴν τύχην δὲν φροντίζει περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ δὲν θέλομεν νὰ ὅμολογήσωμεν οὕτε πρὸς ἡμᾶς αὐτούς οὕτε πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι ἀγνοοῦμεν ποῦ εἶνε ἡ εὐτυχία, ὅτι ματαίνων διώκομεν σκιάν, ὅτι ἀπατώμεθα ὑπὸ τῆς φαντασίας ἡμῶν, ἐνένι λόγῳ ὅτι δὲν κρίνομεν ὑγιῶς διότι ἡ πλάνη, καὶ μὴ πάντοτε ἔκουσία, εἶνε ἀδυναμία ἀπαρέσκουσα ἡμῖν, ἢν μετ' ἄκρας εὐχαριστήσεως ἀνακαλύπτομεν ἐν τοῖς ἄλλοις.

Οὐ μόνον δὲν προσβάλλεται ἡ φιλαυτία ἡμῶν βλεπόντων τὴν τύχην διαφεύδουσαν τὰς ἐλπίδας μας, ἀλλὰ καὶ, κατ' ἐνδόμυχόν τινα συλλογισμόν, πιστεύομέν πως ὅτι εἶνε τιμὴ ἡμῶν νὰ μὴ εἴμεθα εὐτυχεῖς ὅσον οἱ ἄλλοι. Ἡ εὐτυχία ἔχει τι τὸ βλακῶδες, δι' ὃ τὴν πειριφρονοῦμεν κατὰ διάνοιαν, εἰ καὶ δεχόμεθα αὐτὴν εὐχαρίστως προσερχομένην. Ἐναβρυνόμεθα ἐπὶ τῇ δύσμενείᾳ τῆς

τύχης, ὅπως ὑπερήφανον πνεῦμα ὑπερηφανεύεται μὴ τυγχάνον τῆς εὔνοιας τῆς ἔξουσίας. Μᾶς φαινεται ὅτι μόνον ἄνθρωπος ἀξίαν τινὰ ἔχων ἡδύνατο ν' ἀξιωθῇ τοιαύτης ἀδικίας ἐκ μέρους τῆς τύχης· ὅπως δὲ ὁ ἔξοστρακισμὸς ἐν ταῖς ἀρχαῖαις δημιουρατίαις ἥτο τιμητικὸς εἰς τοὺς μεγάλους πολίτας τίτλος, δομοίως οἱ διωγμοὶ τῆς τύχης τιμῶσι πως καὶ ἀνυψοῦσι τοὺς ὑφισταμένους αὐτούς.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι δὲν εἶνε πάντοτε εὔκολον, οὐδὲ δυνατὸν κἀν, νὰ θεωρῶμεν ἔαυτούς κατατρυχόμενους ὑπὸ τῆς δυστυχίας, καὶ ὅτι περιστάσεις τινὲς εἶνε τόσον προφανῶς εὐτυχεῖς ὥστε εἶνε δυσχερές νὰ μεμψιμορήσωμεν. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἀνάγκη ἡ φιλαυτία ν' ἀνευρίσκηται πανταχοῦ, ίδου πῶς ἐνεργεῖς διαιρεῖ εἰς δύο τὰ ἀφορῶντα εἰς ἡμᾶς εἰς ὅ, τι ἔχομεν καὶ εἰς ὅ, τι δὲν ἔχομεν· τὸ πρῶτον προέρχεται ἐκ τῆς ἀξίας ἡμῶν, τὸ δεύτερον ἐκ τῆς ἀδικίας τῶν γεγονότων. Ἀπολαύσομεν τοῦ πρώτου, ως ὁφειλούμενου ἡμῖν, οὐδόλως περὶ τούτου μεριμνῶντες, φροντίζομεν δὲ ν' ἀναρριπίζωμεν ἐνδελεχῶς ἐν ἡμῖν τὴν περὶ τοῦ δευτέρου μέριμναν, ὅπως ἔχωμεν ἀφορμὴν νὰ παριστώμεθα ως θύματα τῆς τύχης εἰς τοὺς ίδιους ἡμῶν ὄφαλμούς. Κατὰ φυσικὴν δὲ ἀντίφασιν τὴν αὐτὴν διαιρέσιν ποιοῦμεν ἐν τῇ τύχῃ τῶν ἄλλων. Διακρίνομεν δι', τι ἔχουσι τοῦ ὅ, τι στεροῦνται· ἀλλὰ τότε ἀποδίδομεν εἰς τὴν τύφλωσιν τῆς τύχης τὰ ἀγαθὰ ἀτινα τοῖς ἀπονέμει, καὶ εἰς τὴν ὁζυδέρκειαν αὐτῆς δᾶσα δὲν τοῖς παρέχει.

Τοιαῦτα εἶνε τὰ λάθη τῶν ἀνθρώπων ὅταν συγκρίνωσι τὴν τύχην αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων· τὰ σφάλματα δὲ ταῦτα δὲν εἶνε ἥττον παράδοξα, ως εἴπομεν, ὅταν πρόκηται νὰ κρίνωμεν οὐχὶ περὶ τῆς τύχης ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς φρονήσεως τῶν ὅμοιων μας, καὶ νὰ ἔκτιμήσωμεν κατ' ἀξίαν τὴν περὶ τοῦ βίου γνώμην των, μαρτυρούμενην ὑπὸ τοῦ τρόπου αὐτῶν τοῦ βίουν.

Ἐν ταῖς πλεισταῖς τῶν συνδιαιλέξεων ἡμῶν βλέπομεν ὅτι τὸ κύριον αὐτῶν θέμα ἀποτελεῖ σχεδὸν πάντοτε ἡ κατάκριτις τοῦ βίου τῶν ἀπόντων.

— Ο δεῖνα εἶνε πλούσιος, λέγομεν, ἀλλὰ τί τὸν ὠφελεῖ νὰ εἶνε πλούσιος ἀφ' οὐ ζῆ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀν πρόκηται κανεὶς νὰ στερηθῇ ὅλας τὰς ἡδονὰς τῆς ζωῆς, καλλιέτερα ν' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ ὅλας τὰς φροντίδας τὰς δοπίας δίδει ἡ διατήρησις τοῦ χρήματος. Ἐννοοῦμεν τὴν οἰκονομίαν, ἀλλ' ἡ γλυσχρότης εἶνε γελοία. Ο τάδε ζῆ μεγαλοπερπῶς· ἀλλ' ἐν τῇ πομπῷ δεῖ ταῦτη ἐπιδεῖξει ποια θέσις ὑπολείπεται διὰ τὴν εὐτυχίαν· Ἡ ἐπιτήδευσις ἔκεινη τῆς ἔθιμοτυπίας, τὸ πλῆθος τῶν παντοίων θεραπόντων, ἡ ἀδιάκοπος κίνησις τῶν ἐπισκέψεων καὶ τῶν ὑποδοχῶν, ὁ θορυβώδης βίος ὁ ἔκτος τοῦ οἴκου, ταῦτα πάντα εὐτυχία εἶνε ἀφά γε ἡ δη-

μοσία τις τιμωρία ἐπιβαλλομένη εἰς τὴν πλεονεξίαν ήμῶν καὶ τὴν ἀλαζονείαν;

Ἡ φιλαργυρία λοιπὸν καὶ ἡ πολυτέλεια, ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἐπιδειξις πάντα παρέχουσιν ἀφορμὴν εἰς κατάκρισιν· καὶ μὴ ἐλπίζετε ὅτι θ' ἀποφύγετε τὴν κατηγορίαν ταύτην ἐκλέγοντες μέσον τε, διότι μέσον δὲν ὑπάρχει, παρεκτός, ἐννοεῖται, ἐκείνου ὅπερ δὲ πικρής σας ἡδυνθήνατε εὔρη ἡ θὰ ἡδύνατο νὰ εὔρῃ ἂν ἦτο εἰς τὴν θέσιν σας.

Οὕτω οἱ ἄνθρωποι κρίνουσιν ἀλλήλους, ψέγοντες πάντες τὴν δόδον ἦν αὐτοὶ δὲν τρέπονται. Οἱ πλήρεις πυρὸς καὶ νεότητος ἀκόλαστοι θηρεύοντες ἀποκλειστικῶς τὴν ἡδονὴν σκώπουσι τὰς θιβερὰς ἀπολαύσεις ἔκεινων, οἵτινες ὥχριδαι πρὸ τῶν βιβλίων, καὶ τὰς ἀνόστους ἡδύτητας τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου· ὁ δὲ σοφός, ὁ ἔξ ἀκοῆς μόνον γρηγόρων τὰ πάθη, ἢ τοῦ ὄποιου ἡ σεσεθεῖσα καρδία ἐλησμόνησεν αὐτά, οἰκτείρει τὴν ἀμαθῆ ἔκεινην νεότητα, «ἡν δὲ τάφος καταβροχθίζει δλόκηρον καὶ ἔξ ἡς μόλις ἀνάμνησίς τις ὑπολείπεται.»

Ἡ γενικὴ αὕτη πρόληψις ἔπειτε νὰ μᾶς ἀποτρέψῃ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ ὑποφανθῶμεν περὶ προβλήματος, ὅπερ φαίνεται τόσον ὀλίγον ἐπιδεκτικὸν λύσεως, διότι εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ ἔχωμεν τόσους τοὺς ἐναντίους δους καὶ τοὺς ἀναγνώστας. «Ἐκαστος, πράγματι, ἔχει ἴδιον τρόπον τοῦ ἀντιληφθάνεσθαι τῆς εὐτυχίας, ὑποστηρίζει δὲ ὅτι οὗτος εἴνε δάριστος. Ὁ παρεμβαίνων εἰς τὴν συζήτησιν φαίνεται κατεχόμενος ὑπὸ τῆς αὐτῆς οἰκας καὶ οἱ ἄλλοι μανίας, καὶ θέλων νὰ πείσῃ αὐτοὺς περὶ πράγματος ἐν φ δὲν ἰσχύει πειθώ, τῆς ὄρθοτητος τουτέστι κλίσεως τινος ἢ αἰσθήματος ἰδιαιτέρου. Ὁ φιλόσοφος ὅστις ψέξας καὶ κατακρίνας πάσας τὰς χιμαίρας τῶν θυητῶν, καλεῖ αὐτοὺς ν' ἀκούσωσι τὰς ἴδιας αὐτοῦ ὄνειροπολήσεις, δὲν δυοιάζει ἀρά γε πρὸς τὸν παράφορονα ἔκεινον, ὅστις ἔσκωπτε τὸν σύντροφον αὐτοῦ λέγων: «Αὐτὸς δὲ μυστυχής νομίζει ὅτι εἴνε υἱὸς θεοῦ· ἔγω τὸ εἰζέρω καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ὅτι ἔχει λαθός, ἔγω ὁ δοποῖος εἶμαι δὲν ἴδιος δεός».

Χαρίεις τις καὶ ἀφελὴς συγγραφεὺς, ὁ Δρόζ, διάσκει ἡμᾶς ὅτι ὅπως ὥμεν εὐτυχεῖς, πρέπει νὰ ὑγιαίνωμεν, νὰ ἔχωμεν εὐπορίαν τινά, καλοὺς φίλους, ἀξιέραστον γυναῖκα, ν' ἀγαπῶμεν τὰ βιβλία καὶ τὴν μουσικήν, μακρὰν δὲ τῶν βαρειῶν ἀσχολίων ν' ἀφιερῶμεν τὴν ἀνετον ἡμῶν ἀνεξαρτησίαν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀπλῶν ἡδονῶν ἀθώου βίου· τοῦτο δὲ καλεῖ «τέχνην τοῦ εὐτυχεῖν».

Ἀληθῶς εἴνε ὠφέλιμον καὶ συνετὸν τὸ διδάσκειν εἰς τοὺς κεκτημένους τοιαῦτα ἀγαθὰ τὴν τέχνην τοῦ ἀπολαύειν αὐτῶν. Ἀλλὰ τί ὠφελοῦμεν τοὺς ἀμοιροῦντας αὐτῶν; «Ἡ περὶ εὐτυχίας του αὕτη, λέγει ἐπιχαρίτως ὁ Μι-

νιέ, ἐφάνη ὡς παραδοξολόγημα, ὅπερ ἵλαρὸν πυεῦμα ἔξηγαγεν ἐξ εὐτυχοῦς βίου. Ἐμέμφησαν αὐτὸν ὅτι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ιστορίαν ἐθεώρησεν ὡς βάσιν ἐπιστήμης, καὶ ὅτι παρουσίασεν ὡς κανόνα ὅτι ἡδύνατο τὸ πολὺ νὰ μνημονευθῇ ὡς ἀπλοῦν παραδειγμα.»

Εὐτυχῆς ὅστις ἀρκεῖται νὰ ἐρωτήσῃ τὴν καρδίαν του ὅπως μᾶς διδάξῃ τὴν «τέχνην τοῦ εὐτυχεῖν». Ἀλλ' ἐν τούτοις ποιὸν κύρος δύναται νὰ ἔχῃ φιλοσοφία τις, ἐκτιθεῖσα ἀτομικὰ μόνον συναισθήματα καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς τοῦ διδάσκοντος αὐτήν;

«Οσον συγκινητικὸν καὶ ἀν εἶνε βιβλίον τι, εὐρίσκει ἀδιαφόρους πάντας τοὺς μὴ αἰσθανομένους ὅπως δ συγγραφεύς. Ὁ φιλόσοφος ἄλλως τε δὲν εἴνε ἀνθρώπος διηγούμενος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ιστορίαν καὶ ἀποκαλύπτων τὸν ἴδιον αὐτοῦ βίον διὰ τῶν ἀθώων ἐξουλογήσεων τῆς γραφίδος του. Τὸ κύριον, τὸ μόνον μέλημα αὐτοῦ εἴνε ἡ ἀλήθεια. Ἀλλως τε ἀγνοοῦμεν ἀν ἀπολαύει τῶν ἀγαθῶν ἀτινα συνιστῷ, διότι δὲν ὑπεσχέθη νὰ ἔξομολογηθῇ τὰ καθ' ἔαυτόν. Ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα εἴνε ὄντως τὰ ἀληθῆ; Τοῦτο καλεῖ ὑμᾶς νὰ κρίνητε. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἀληθῆ ἀγαθὰ καὶ ἐπομένως ἀληθῆς εὐτυχία. Ἀλλως περὶ τίνος λαλεῖ καὶ τις ἡ ἀνάγκη ν' ἀναμίζῃ τὴν φωνὴν αὐτοῦ πρὸς τόσας συγκεχυμένας φωνὰς ἀδούσας τὴν εὐτυχίαν ἐπὶ παραφώνων τόνων;

* * *

«Ο Λαροσφουκὼ εἶπεν: «ἡ εὐτυχία ἔγκειται¹ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ ἡμῶν αἰσθήσει καὶ ὅχι ἐν τοῖς πράγμασιν.» Τὸ ἔξιωμα τοῦτο εἴνε ἀληθὲς ἀλλὰ δεῖται ἐπεξηγήσεως. Βεβαίως μέγαρόν τι δὲν καθιστᾷ εὐτυχῆ τῶν ἀνιώμενον ἐν αὐτῷ. Ἡ ἀπόκτησις τῶν τερπνοτέρων τοῦ κόσμου πράγματων δὲν ἐπιφέρει εὐτυχίαν εἰς τὸν ἀδυνατοῦντα ν' ἀπολαύῃ αὐτῶν. Θέσατε τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου πρὸ τῶν ὄμμάτων Κινέζου ἢ δότε ἐκαποντακισχιλίων δραχμῶν εἰσόδημα εἰς Ἑσπικῶν, δὲν θὰ καταστήσετε εὐτυχῆ οὔτε τὸν μὲν οὔτε τὸν δέ. Τὰ παίγνια ἀτινα κατεγορούτενον ἡμᾶς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, βραδύτερον φαίνονται ἡμῖν ἀηδῆ καὶ ἀνόητα. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν εὐτυχία ἀνευ ἡδονῆς. Καὶ δύνως ἡ ἡδονὴ εἴνε τὸ ἄνθος μόνον τῆς εὐτυχίας, δὲν εἴνε οὔτε δ κορμὸς αὐτῆς οὔτε ἡ ρίζα.

«Ο συγχέων τὴν ἡδονὴν πρὸς τὴν εὐτυχίαν ἐκλαμβάνει τὸ ἀποτέλεσμα ὡς αἴτιον. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἴνε εὐτυχῆς ὡς ἀπολαμβάνων, ἀλλ' ἀπολαμβάνει ὡς ὥν εὐτυχής. Εὔχερες ἐκ τούτου εἴνε νὰ ἔννοήσωμεν πόσον ματαίως διανοοῦνται οἱ ὑπὲρ πᾶν τὴν ἡδονὴν ἐπιδιώκοντες, διότι τὴν καταστρέφουσιν ἐπιζητοῦντες αὐτήν. Η ἡδονὴ δὲν ἔχει ἐν ἀετῷ, ἀν μοὶ ἐπιτρέπηται νὰ εἴπω, τὴν δύναμιν τοῦ εἶναι διαφθείρεται καὶ ἔξαφ-

νίζεται ἐκ τοῦ ἀγῶνος ὃν καταβάλλομεν ὅπως συλλάθωμεν, παρατείνωμεν, ἀνχνεώσωμεν αὐτήν, δημοιάζει πρὸς ἄρωμα ὅπερ ἀδυνατοῦμεν νὰ αἰσθανθῶμεν ἔνεκα μεγάλης ἀνυπομονησίας πρὸς ἀπόλαυσιν αὐτοῦ ἢ ὑπὸ τῆς ἀπερισκέπτου ἐπιθυμίας νὰ ἔξαντλήσωμεν ὅλην τὴν ἔξ αὐτοῦ ἀπόλαυσιν. Εἶνε πλάνη προσέτι τὸ νομίζειν ὅτι καθιστῶμεν εύτυχη τὸν βίον περιάγοντες τὰ πάθη ἡμῶν ἀπὸ τέρψεως εἰς τέρψιν καὶ ἐπιζητοῦντες ἀδιακόπως τὸ καινὸν καὶ τὴν ποικιλίαν. Διότι τῆς ψυχῆς ἐν ἀδιακόπῳ ταραχῇ εὑρισκομένης οὐδὲν εὔρισκει καιρὸν νὰ ἐρίζωθῇ, οὐδὲν φύεται καὶ καρποφορεῖ· ἡ δὲ ἥδονὴ δὲν ὠριμάζει ἐν αὐτῇ· εἶνε πρόωρος καρπός ἀνευ γεύσεως ὃν δρέπομεν παρερχόμενοι. Τὸ ἀναπόδραστον ἀποτέλεσμα τῆς πλάνης ταύτης εἶνε ἡ ἀνία, τουτέστιν ἀριστός τις ἀνήσυχα περὶ πάντων. Τὸ βάθος λοιπὸν τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως καὶ οὐχὶ τὴν ἐπιφάνειαν πρέπει νὰ ἔξετασωμεν ὅπως κρίνωμεν τὴν ἀληθῆ ἡμῶν κατάστασιν.

Φρονοῦσι τινὲς ὅτι ἡ ἥδονὴ δὲν ὑπόσκειται οὔτε εἰς συζήτησιν οὔτε εἰς ἐπίκρισιν. Διότι πῶς δυνάμεθα ν' ἀμφισβήτησωμεν εἰς τινὰ τὴν ἥδονὴν ἢν αἰσθάνεται; Οὔτος μόνον γινώσκει ἀν ἀληθῶς αἰσθάνεται αὐτὴν καὶ οὗτος μόνος εἶνε κριτὴς τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ὑπ' αὐτοῦ προτιμωμένης ἥδονῆς. Καὶ ἐν τούτοις δέον νὰ δομολογήσωμεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς ἥδοναί, τέρψεις εὐγενεῖς καὶ λογικαὶ καὶ τέρψεις παράλογοι καὶ ἀποτρόπαιαι. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ εύτυχία ἀποτελεῖται ἀδιαφόρως ὑφ' ἀπασῶν τούτων τῶν ἥδονῶν, οἰαιδήποτε καὶ ἀν ὁσι; Καὶ δὲν πρέπει νὰ διαστείλωμεν ὅσα ἀρμόζει νὰ αἰσθανθῶμεν τῶν ἀναρμόστων; "Ἐκαστος δύναται ν' ἀπατηθῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐν τῇ διακρίσει ταύτη καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ παρ' ἀξίαν ἥδονάς τινας· ἐκ τούτου δὲ καὶ αἱ διαφωνίαι ὡν ἐμνήσθημεν. 'Αλλὰ πάντες ὡς ἐκ τῆς ἐκλογῆς, καὶ αὐθαίρετου πολλάκις, ἢν θέλουσι νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τοὺς ἀλλούς, δεικνύουσιν ὅτι δὲν θεωροῦσιν ἵσας πάσας τὰς ἥδονάς, καὶ ὅτι δὲν ἀρκεῖ ν' ἀπολαύῃ τις ὅπως ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ καλῇ ἔστιν εύτυχη.

Δέον, νομίζω, ν' ἀφορμηθῶμεν ἔξ ἀρχῆς τινος, ἀνευ τῆς ὁποίας τὰ πάντα καταρρέουσι· ὅτι ἡ εύτυχία ἢν ἐπιζητοῦμεν πρέπει νὰ προσιδιάζῃ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ οὐχὶ τῷ παιδίῳ, τῷ ἀνδραπόδῳ, ἢ τῷ κτήνει. 'Αναμφιβόλως τὸ κτήνος ἀπολαῦσον εἶνε εύτυχές, διότι ἀπολαμβάνει τὴν σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ ἥδονήν. 'Αλλ' ὁ ὡς κτήνος ἀπολαύσων ἀνθρωπος δὲν εἶνε εύτυχης, καὶ ἀν ἀρκῆται ἔτι εἰς τὸν βίον τοῦτον, διότι ἀγνοεῖ τὴν ἀνθρωπίνην εύτυχίαν, δηλαδὴ τὴν προερχομένην ἐκ τῆς ἐλευθερίας καὶ τελείας ἀναπτυξεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. "Αν δισχυρίζηται ὅτι εἶνε εύτυχης οὕτω, τῷ ἀποκρινόμεθα ὅτι ἀπατᾶται,

διότι προσηλοῦται εἰς ὑποδεέστερα ἀγαθά, ἐνῷ ἡδύνατο ν' ἀποκτήσῃ ἄλλα ὑπέρτερα. Τὸ ἀνδράποδον ὅπερ ἀπολαύει τῆς εὐνοίας τοῦ δεσπότου αὐτοῦ καὶ ὅπερ δεσπόζει αὐτοῦ διὰ τῆς διαφθορᾶς, δύναται νὰ νομίζῃ ἔστιν εύτυχος, ἀλλ' εἶνε ἀθλιόν ὄν. διότι πρὸς τὴν χαμέρεπειαν τοῦ κολακεύειν καὶ χαρίζεσθαι εἶνε δυστυχέστερον τοῦ κατατρυχομένου δούλου, οὐ δὲ προσθεβλημένη κκρδία ἔξανταται κατὰ τῆς ὕδρεως, ἢ οὕτως ἡ ἔξαγνισθεῖσα ψυχὴ περιφρονεῖ ἢ συγχωρεῖ αὐτήν.

'Αλλά, θὰ εἴπῃ τις, ποικιλή εἶνε τὰ ἔξαίρετα ταῦτα ἀγαθὰ περὶ ὧν λέγεις, καὶ ἐπὶ τίνι λόγῳ εἰσὶν ἔξαίρετα εἰμὶ διότι φαίνονται εἰς σὲ τοιαύτα, ἀτινα δὲ παρέχουσιν εἰς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὰ πλείους τέρψεις ἔκεινων ἀτινα προτιμῶμεν;

'Αποκρίνομαι ὅτι οὐχὶ ἡ ἥδονὴ καθιστᾶ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιθυμητὰ καὶ περιζήτητα, ἀλλ' ἡ συμφυὴς αὐτοῖς ἀξία. Εἶνε δυνατὸν ν' ἀρνηθῇ τις ὅτι τὸ διανοεῖσθαι εἶνε καλλίτερον τοῦ πέπτειν, ὅτι ἡ δρᾶσις καὶ ἡ ἐργασία εἶνε προτιμότεραι τοῦ ὑπνου καὶ τοῦ ληθάργου, ὅτι τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς εἶνε προτιμότερον τῆς ἀγενούς δουλοπρεπείας, καὶ ὅτι δὲ ἔρως καὶ ἡ δόξα εἶνε πολυτιμότερα τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου; Καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ἀγνοοῦντες τὰ ἐπίλεκτα ἀγαθὰ γινώσκουσιν ὅτι ὑπάρχουσιν ἀγαθὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τιμῆς ἔξια, καὶ περιφρονοῦσι τοὺς ἐπιζητοῦντας εὐτελέστερα τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκεχθέντων. "Ο δεῖνα ἀνὴρ ὅστις οὐδόλως ἐνοεῖ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπιστημονικῆς ἢ ποιητικῆς μελέτης, συναισθάνεται βαθύτατα τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς δραστηριότητος πρὸς ὄφελιμον σκοπὸν συντόνως τεινούσης.

Οι φοβούμενοι τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ ψυχρὸν λογικὸν προτιμῶσι τὸ πάθος τῆς τυχαίας ἥδονῆς ὡς εὐγενέστερον, βαθύτερον, καὶ μᾶλλον ἔξιον τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τέλος ἐκ τῶν ἀγαπῶντων μόνας τῶν αἰσθάνετων τὰς ἥδονάς, οἱ δυνάμενοι ν' ἀπολαύσωσι τῆς εὐωδίας τῶν ἀνθέων καὶ ἀγαπῶντες τὸ φῶς περιφρονοῦσι τοὺς χυδαίους δούλους τῶν κτηνωδῶν ὄρεξεων.

'Υπάρχει λοιπὸν ἀληθής καὶ ψευδής εύτυχία, ἡ ἀκριβέστερον εἴπειν, ὑπάρχει κλίμαξ τις, ἥτις ἔρχεται ἀπὸ τῆς ταπεινότερας τῶν ἥδονῶν καὶ κορυφοῦται εἰς τὴν εὐγενεστάτην καὶ τελειοτάτην. 'Η ἴδεώδης τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίας ἀποτελεῖται ὑφ' ἀπασῶν τῶν ὑποτεταγμένων πρὸς ἀλλήλας κατὰ τὴν τάξιν τῆς τελειότητος αὐτῶν εύτυχιῶν. 'Ἐπιλέγω δ' ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν βαθμῶν τούτων ἡ εύτυχία συγχέεται πρὸς τὴν ἥδονήν, καὶ ὅτι ἡ ἀληθής αὐτῆς πηγὴ ἔγκειται ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν ἥθικῶν ἡμῶν δυνάμεων καὶ τῇ ἀναπτύξει αὐτῶν.

•Paul Janet.

[Ἔπειται τὸ τέλος.]